

Suočavanje

"SLUČAJ LOVAS"

HAG - VUKOVAR - BEOGRAD

Drago Hedl

Na ovom predmetu tesno sarađuju istražni i pravosudni organi Hrvatske i Srbije (konkretno, Tužilaštvo za ratne zločine Srbije sa Državnim odvjetništvom u Vukovaru). Tako osiguravaju pretpostavke za suđenje koje će pred lice pravde izvesti zaista odgovorne i kazniti ih u skladu s težinom počinjenog zločina

„Slučaj Lovas“ - jedan od najstrašnijih ratnih zločina koji se dogodio u Hrvatskoj - možda je najbolji primjer koliko je u kažnjavanju počinitelja ratnih zločina koji nisu ušli u "hašku kvotu" nužna suradnja "regionalnih" državnih odvjetništava.

To načelo na kojem inzistira međunarodna zajednica, u slučaju Lovas bilo bi presudno kako bi se sudilo odgovornima za zločine čiji počinitelji zbog izlazne strategije Haškog suda, neće biti ondje procesuirani. U „slučaju Lovas“, hrvatsko je pravosuđe nemoćno zbog nedostupnosti optuženih, no još više zbog nedovoljnih podataka o tome tko je stvarno odgovoran za strahote koje su se događale Hrvatima u tom malom mjestu između Vukovara i granice sa Srbijom i Crnom Gorom. No, postoji li želja hrvatske strane da se u suđenje za taj zločin uključe i pravosudna tijela Srbije, bez čega aktualno suđenje za taj zločin, koje se provodi na Županijskom sudu u Vukovaru, nema nikakvog izgleda da kazni stvarne krivce.

Smrt u minskom polju

U Lovasu je 18. listopada 1991. osamdesetak mještana otjerano u minsko polje na ulazu u selo. Tada su poginule 24 osobe, a tridesetak ih je ranjeno. Iako se o slučaju Lovas govorilo i na suđenju Slobodanu Miloševiću (u dijelu optužnice koji se odnosi na zločine u Hrvatskoj) taj zločin – zbog izlazne strategije Haškog suda, koji suđenja mora okončati do 2008, a žalbene postupke do 2010. godine – neće dobiti svoj epilog u Haagu. Moguće je da za slučaj Lovas bude jedino kažnjen Milošević, no izravni krivci za smrt dvadesetčetvoro ljudi i ranjavanje njih 30-ak, mogli bi ostati nekažnjeni.

Hrvatsko pravosuđe „slučajem Lovas“ bavi se već desetak godina, a od rujna 2003, na Županijskom sudu u Vukovaru vodi se sudski proces takozvanoj "lovaškoj skupini" u kojem se prvooptuženom Ljubanu Devetaku i još 17-orici mještana tog istočnoslavenskog sela sudi za genocid i ratni zločin. Taj se postupak rasteže već treću godinu bez ikakvih izgleda da se u dogledno vrijeme okonča.

Od 18 optuženih, samo je jedan (Ilija Vorkapić), čije je ime posljednje na optužnici, dostupan hrvatskom pravosuđu, dok su svi ostali, uključujući i prvooptuženog Devetaka, nedostupni. Suđenja u odsutnosti, kakvih je u Hrvatskoj proteklih godina bilo mnoštvo, nemaju gotovo nikakvog smisla. Ona su promašena, jer pružaju tek privid pravde. Što naime vrijedi presuda koja se ne može realizirati i kakav to osjećaj zadovoljenja pravde mogu imati žrtve kad kaznu – budući da su u bijegu – osuđeni neće osjetiti. A uza sve to, postane li netko od optuženih, ili u međuvremenu osuđenih, dostupan hrvatskom pravosuđu, cijeli se proces ionako mora ponoviti.

No, kako je Tužiteljstvo za ratne zločine Republike Srbije pre više od godinu dana pokrenulo predkazneni postupak u slučaju Lovas, te posebno inicijativa beogradskog Fonda za humanitarno pravo na čijem je čelu Nataša Kandić, koji je u listopadu 2005. izašao sa zahtjevom da se i u Srbiji povede istraga o tom zločinu, daju nadu da bi stvarni krivci za tu tragediju mogli biti kažnjeni. Na „slučaju Lovas“ tijesno sarađuju istražni i pravosudni organi Hrvatske i Srbije (konkretno, Tužilaštvo za ratne zločine Srbije sa Državnim odvjetništvom u Vukovaru), u sklopu potpisanog Memoranduma o regionalnoj suradnji. Tako, zajedničkim naporima, osiguravaju pretpostavke za suđenje koje će pred lice pravde izvesti zaista one odgovorne i kazniti ih u skladu s težinom počinjenog zločina.

„Krvava berba grožđa“

Potpisani je novinar, u želji da istraži što se sve dogodilo u Lovasu tog kobnog 18. listopada 1991. razgovarao s desetak mještana tog sela, ali i s prvooptuženim Ljubanom Devetakom, koji danas živi u Srbiji i koji je i sam - obrativši se Fondu za humanitarno pravo – tražio rasvjetljavanje tog slučaja, izrazivši spremnost da se pojavi pred srpskim pravosuđem. Tako bi se moglo dogoditi da i treći sud,

nakon haškog i hrvatskog, počne baviti slučajem Lovas.

Zanimljivo je da optužnica za „slučaj Lovas“, temeljem koje se i odvija vukovarsko suđenje za zločin u minskom polju, uopće ne uključuje odgovorne starješine JNA, čije su jedinice, nakon okupacije tog mjesta 10. listopada 1991, zajedno s pripadnicima lokalne Teritorijalne obrane i dobrovoljačkim odredom „Dušan Silni“, kontrolirale područje Lovasa. Sva se odgovornost za zločin prebacuje na Ljubana Devetaka, koji je u to vrijeme bio šef tamošnje poljoprivredne zadruge, te na mještane, mahom srpske nacionalnosti, koji su stali na stranu „krajinske“ policije, ili se priključili novouspostavljenoj vlasti.

Sa stajališta žrtava, kao i brojnih svjedoka koji su do sada saslušani u maratonskom vukovarskom suđenju takozvanoj „lovaškoj skupini“, suđenje Devetaku i šesnaestorici njihovih sumješтана (jedan od optuženih u međuvremenu je umro) posve je logično. Oni su ga, kao i ostale mještane nabrojane u optužnici, dobro poznavali, dok starješine JNA (koji su se, uz to, često mijenjali), te pripadnike raznih paravojnih postrojbi koje bi onamo uglavnom dolazili zbog pljačke, čineći pri tom i druge zločine, uglavnom nisu znali, ili su zapamtili tek njihove nadimke. Ljuban Devetak tako je postao „opće mjesto“, ili - kako to kaže jedna od žrtava, Mato Mađarević – „alfa i omega“ u mjestu: sinonim svih njihovih patnji i stradanja.

Prema izjavama žrtava, preživjelih u minskom polju, ali i onih koji su zlostavljani i maltretirani kasnije, na Badnjak 1991. (Mađarević, Antolović), Devetak je u selu bio „zakon“ i imao je svu vlast. Mnogi sugovornici u Lovasu (prije svega Ivan Mujić, Berislav Filić, Đuka Radočaj, Stjepan Peulić) upravo njega smatraju najodgovornijim za stradanje u minskom polju, takozvanu „krvavu berbu grožđa“, koja se dogodila osam dana nakon što je Lovas okupiran, 18. listopada 1991.

Dan prije toga naime, seoski je dobošar pročitao proglas kojim su svi muškarci u dobi od 18 do 60 godina trebali doći u Poljoprivrednu zadrugu, zbog sastanka na kojem će im se obratiti Devetak. No, prema iskazu Đuke Radočaja - koji je svoj iskaz dao i pred Haškim sudom prije deset godina, početkom veljače 1996.- na tom se skupu Devetak nije pojavio, pa je umjesto njega sastanak održala osoba koju su zvali „kapetan“. On im je rekao da će zbog pucanja po selu prethodnog dana svi ostati zatočeni u zadruzi, te, ako tokom tog dana i noći ne bude pucanja, bit će jasno da je dan ranije pucao netko od njih. No, rekao im je da ništa bolje neće proći bude li se, dok su zatočeni u zadruzi, po selu ipak pucalo.

Tokom te noći, svjedoče Ivan Mujić i Lovro Gerstner, bili su udarani i zlostavljani, a ujutro im je rečeno da će ići u berbu grožđa. Naročito ih, kažu, je maltretirao izvjesni rezervist Petronije, koji je imao običaj prići nekoj osobi i zabosti joj nož u butinu. Postrojili su ih u dvorištu Poljoprivredne zadruge, a onda je, prema njihovom iskazu i izjavama još nekoliko mješтана Lovasa, izašao Ljubo Devetak i iz stroja izdvojio dvadesetak osoba. Svi ostali morali su krenuti prema izlazu iz sela. Pratila ih je vojna jedinica za koju kažu da je bila jednoobrazno obučena, za razliku od rezervista i dobrovoljaca.

Na izlazu iz sela, kilometar-dva od ceste Vukovar – Tovarnik, vojska je zaustavila kolonu mješтана Lovasa i naredila im je da krenu „u berbu grožđa“, u polje djeteline. Rečeno im je da moraju hodati držeći se za ruke, te mahati nogama kao da kose žito.

- Kad smo počeli hodati i stigli otprilike do polovice polja, čuo sam kako je Ivica Kraljević rekao da je primijetio minu. On je bio negdje u sredini reda – prisjeća se Đuka Radočaj. – Ubrzo potom počele su eksplozije, kako je tko nagazio na minu. Odostraga, stražari su pucali u nas. U minskom polju smrtno su stradale 24 osobe. Tada je netko iz pozadine, od vojnika koji su sve to promatrali s ceste, naredio da preživjeli ustanu kako bi započeli s razminiranjem.

- Tada je bilo naređeno da oni koji su u nešto boljem stanju pakupe ranjene i pomognu im da se nekako dovuku do ceste, prisjeća se Ivan Mujić, koji je bio teško ranjen. Utrpali su ga na kamion, poslije ga odveli u Dom zdravlja u Šid, potom, nekoliko dana kasnije u bolnicu u Sremsku Mitrovicu.

Zubima grizli žicu

- Bio sam prvi kojeg su poslali deaktivirati minu - priča Radočaj. – Vidio sam jednu na tri koraka od mjesta na kojem sam se nalazio. Vojnik s ceste vikao mi je da pomaknem štapić prema mini, kako bih olabavio žicu, te da je potom presiječem. Nisam imao s čim, pa mi je netko doturio „grickalicu“ za nokte. Neki od nas koji smo bili natjerani u minsko polje, a nalazili su se na drugom kraju, pokušali su žicu pregristi zubima, jer nisu imali ništa čime bi je mogli prerezati.

Devetakova verzija

Ljuban Devetak, prvooptuženi među 18 osoba za ratni zločin u Lovasu, danas živi u Dobanovcima, kraj Beograda. Tvrdi da nije kriv za užase koji su se u tom mjestu događali od početka okupacije sredinom listopada 1991. Kaže da je bio samo rukovodilac tamošnje zadruga i da je u Lovas došao 10. listopada navečer, kad su vojne operacije već bile završene. Za šefa zadruga imenovala ga je "krajinska Vlada" i njegov je posao, tvrdi, bio isključivo organizirati proizvodnju i prikupljanje ljetine.

Sporni događaj Devetak opisuje ovako: dan prije nego što su mještani Lovasa tjerani u minsko polje vratio se iz Šida i sreo dobošara koji je čitao proglas o tome da se

svi muškarci iz sela moraju javiti u zadrugu na sastanak. Dobošar mu je, tvrdi Devetak, rekao da mu je tekst koji je čitao dao potpukovnik Dimitrijević. Navečer, nastavlja Devetak, oko 22 sata referirao je vojnim vlastima kako mu sutradan, za radove koje je valjalo obaviti, treba tridesetak ljudi, pa su se dogovorili da će ih sljedećeg jutra dobiti.

- Ujutro, kaže Devetak, prije nego što sam krenuo u Sremsku Mitrovicu kako bih s direktorom tamošnjeg „Mitrosrema“ Miloradom Markovićem dogovorio preuzimanje kukuruza u sušaru, u dvorištu zadruga tražio sam da se izdvoji radni vod. Oni su otišli na posao, a ja u Sremsku Mitrovicu. Tek kad sam se vratio, saznao sam što se dogodilo u minskom polju, kaže Devetak.

Taj dio Devetakova iskaza unekoliko se podudara s onim što je ovom novinaru rekao Mato Mađarević koji je uspio izbjeći minsko polje. "Tog jutra", kaže on, "kad je Devetak prozvao radnu brigadu i kad su se ljudi izdvojili, ja sam im se priključio i tako izbjegao odlazak u minsko polje.

Izjave mještana o Devetakovoj ulozi u odlučivanju tko će u minsko polje, a tko ne, također se razlikuju u jednom detalju. Dok jedni tvrde kako je Devetak iz stroja koji je trebao krenuti na minsko polje izvukao mještanina Kesera, koji je bio oženjen Srkinjom, te mu tako poštedito život, drugi pak govore kako je se Keser obratio Devetaku za pomoć riječima "Ljubane, pa valjda me znaš", na što je ovaj samo odmahnuo rukom, prošavši pored njega.

Devetak pak kaže kako je, kad se tog 18. listopada oko 13 sati vratio iz Sremske Mitrovice čuo što se dogodilo u selu. Bio je šokiran, a kad je vidio jednog od mještana koji je inače vozio kamion, rekao mu je da smjesta utovari ranjenike i odveze ih u Dom zdravlja u Šid.

- Za ručkom istoga tog dana rekao sam potpukovniku JNA Dimitrijeviću da je u Lovasu napravio novi Jasenovac. On je skočio i grubo nasrnuo na mene, kaže Devetak. No, negdje oko 18 sati istoga dana došao je u Lovas vojni pitzgauer, a vojnik u pratnji objasnio je kako je pukovnik Dušan Lončar, čije je zapovjedno mjesto bilo u obližnjem Tovarniku, naredio da potpukovnik Dimitrijević i ja smjesta dođemo k njemu. Vozili smo se šutke, a kad smo došli do Lončara on je zahtijevao da ja prvi uđem u njegov ured i referiram što se dogodilo.

- Rekao sam mu da o samom događaju ne znam ništa osim onoga što sam čuo od mještana, te da je bolje da mu sve ispriča Dimitrijević koji je to i organizirao. Potom je k Lončaru ušao Dimitrijević, prisjeća se Devetak, ali je nakon samo nekoliko minuta izletio kao tane. Lončar me potom ponovno pozvao, pružio mi ruku i rekao: "Drago mi je da s tim što se dogodilo nemaš ništa". Nakon toga, tvrdi Devetak, Dimitrijević je maknut iz Lovasa i na njegovo je mjesto došao pukovnik Božidar Nikolić iz Kragujevca.

Devetak napominje kako ništa nije imao ni s mučenjima Hrvata u Lovasu koja su se događala u podrumu današnje zgrade općine i u obližnjoj privatnoj kući koja je u to vrijeme bila stanica milicije "SAO Krajine". Kaže da u selu, unatoč tome što mještani tvrde suprotno, nije imao nikakvu vlast i potkrepljuje to propusnicom koju mu je potpisao "komandant mesta", pukovnik Božidar Nikolić, bez koje, kao ni nitko od Lovasana, nije mogao napusti mjesto.

- Da sam stvarno bio vlast kako to govore svjedoci u sudskom procesu koji protiv mene traje u Vukovaru, zar bih trebao propusnicu da mogu izaći iz sela? – pita se Devetak. On posjeduje i desetak "službenih zabeleški", zapisnika o saslušanju i ispitivanju koja su vođena u "Stanici milicije Ilok, odjeljenju milicije, Lovas" Te su zapisnike vodila i potpisivala "ovlaštena službena lica" Dušan Radovanac i Goran Vukadinović. Iz tih se zapisnika vidi da su svi ispitani na kraju potpisali izjavu kojom izjavljuju "da se slobodno i bez prisile" žele iseliti iz Lovasa "sa pokretnom imovinom po vlastitom izboru". Devetak time namjerava dokazati da nije on bio taj koji je protjerivao Hrvate iz Lovasa – za što ga se, između ostalog, tereti u optužnici - već da iza toga stoje posve drugi ljudi, čija imena i prezimena nisu nepoznata.

Devetak ne niječe da u Lovasu nije bilo fizičkog zlostavljanja i ubijanja ljudi, no kaže kako se on tome nije mogao oduprijeti jer je bilo opasno vrijeme kada se lako gubila glava. Kaže kako su se takve stvari događale kada nitko ne bi vidio, uglavnom pod okriljem noći, te kako su iza njih uglavnom stajali dobrovoljci koji su dolazili pljačkati i usput činili zločine.

Devetakov je problem međutim što na optužnici, temeljem koje mu se, u odsutnosti, sudi na Županijskom sudu u Vukovaru, među optuženima, ali ni svjedocima, nema ni onog pukovnika Dimitrijevića, ni milicajaca Radovanca i Vukadinovića, ni "komandanta mesta" Božidara Nikolića, ni pukovnika Dušana Lončara, ni rezerviste Petronija, čiji bi iskazi itekako mogli pomoći u traženju istine tko je odgovoran za masakr lovaških Hrvata.

Regionalni rebus

„Slučaj Lovas“ mogao bi dakle biti raspleten samo kada bi na njemu tijesno surađivala pravosuđa Hrvatske te Srbije i crne Gore, te kada bi sadašnje besmisleno suđenje u Vukovaru, bilo zamijenjeno onim u kojem bi se pojavili svi odgovorni za taj zločin, ali isto tako i svjedoci čiji bi iskazi pridonijeli rasvjetljavanju istine. A to bi bilo moguće samo istinskom suradnjom dvaju pravosuđa, u sklopu onoga što se naziva regionalna suradnja. No, problem s regionalnom suradnjom zapinje u sferi politike.

Dok bi Hrvatskoj itekako odgovaralo da se u „slučaj Lovas“ uključi i Tužiteljstvo za ratne zločine u Beogradu (što je ono već djelomično učinilo otvaranjem predkaznenih radnji), zacijelo joj ne odgovara da se to Tužiteljstvo previše angažira na "slučaju Osijek", slučaju splitske Lore ili sutra na mogućem "slučaju Sisak".

Gradonačelnik Osijeka Anto Đapić svjedoče koji su se pojavili u "slučaju Osijek" i svoj iskaz dali na Tužiteljstvu za ratne zločine u Beogradu već je javno prozvao "četnicima i agresorima", mada vjerojatno i ne zna o komu se radi. S takvim stavom (a Đapić u tome, u Hrvatskoj, nažalost nije usamljen) teško je očekivati da će i „slučaj Lovas“ biti raspleten i da će stvarni krivci za tragediju koja se ondje dogodila biti ikada kažnjeni.

Sve dok se na obje strane ne bude pokazala istinska volja za suđenje zločincima iz vlastitih redova, bit će teško, u mnogim slučajevima i nemoguće, doći do istine i pravde.

Ovako, kao da svima odgovara da se za masakr u minskom polju Lovasa sudi 18-orici ipak u biti sitnih riba, a da one prave nitko neće ni okrznuti. No, to onda omogućava i drugoj strani da postupi slično, što se u „slučaju Osijek“, neki poput Ante Đapića već svesrdno trude učiniti.